

pörre került 1892-ben s ekkor kiderült, hogy a francia kamara, a sajtó, az érdekelt hatóságok stb. szinte mind meg voltak vesztegetve ebben az ügyben. Ettől fogva lett a *panama* szó a közhivatali visszaélésnek és vesztegetésnek jelölője. Így használja már *Zola* is, nem sokkal a botrány után megjelent regényében: *Párizs*-ban is, a hol az egész pörnek félreismerhetetlen képét rajzolja: „On sortait à peine de l'effroyable aventure du Panama . . . Et voilà qu'un petit Panama recommandait“ (I. könyv, 3. fejj.). A Sachs-Villatte-féle nagy francia-német szótár a főszövegben s a függelékben egész sorát adja a szó családjának: *panama*: vesztegetés, bukás; *panamino* 1893: kis bankbukás Olaszországban; *panamisme*: Panama-botrány, vesztegetés; *panamiste*, *panamite*: a ki részes benne; *panamiter*: leleplezni a visszaéléseket; *panamiteux* 1892: megvesztegetett.

A szó szinte rögtön elterjedt egész Európában s nálunk is nagy kelete lett. *Panama*, *panama-ügy*, *p.-botrány*, *panamista*, *elpanamázni* a közpénzeket, *kipanamázni* magának valamit stb. Alkalomszerűvé lett e szóval való foglalkozás 1913-ban, a hirhert Déry-Lukács pörben (febr. 17—18; április 5; május 27; június 3). Szinte az egész pör a *panama* szó jogi meghatározásán forgott. A szótörténet szempontjából álljon itt csak egy néhány fontosabb értelmezés.

A *Pesti Hírlap* egyik cikkében (1913 febr. 18, 5. l.) ezt olvassuk: *panamista* az a közpályán szereplő, a ki a „saját anyagi hasznáért él vissza közéleti befolyásával és a neki jutott sápert az állam rovására magánosoknak helytelen előnyöket biztosít“.

A védő meghatározása (u. o. 34. l.): „az, a ki közéleti tevékenységét arra használja fel, hogy *mást*, mint azt a közérdeket, a melyet képvisel, törvénytelen vagyoni előnyhöz juttasson, az *panamista*.“

A törvényszék értelmezése (P. H. 1913 ápr. 6. 3. l.): „*Panama* az, ha a közhivatalnok magának vagy vele szorosabb összeköttetésben állónak önző anyagi célból vagyoni előnyt biztosít a köz rovására.“ A kir. tábla szigorúbban és körülményesebben határozta meg fogalmát (u. o. 5. lap). Általában minden tisztességtelen üzletet, visszaélést annak tekint a köztudat, de a tábla azt is panamának bélyegzi: „a midőn valaki közéleti tevékenységét valamely érdekből arra használja fel, hogy alattomos és az általános erkölcsi felfogással nem mindenben egyező móddal a közvagyon hátrányára akár magának, akár másnak oly előnyöket biztosítson, a melyeket az illető egyáltalán nem, vagy legalább is a rendes körülmények között el nem érhetett, illetve meg nem szerezhetett volna.“

Valamennyi meghatározásnak a tengelye: a közérdeknek vagyoni tekintetben való megsértése magánérdekből.

Közéletűsége miatt — sajnos — a szót be kell vennünk nyelvünk szótárába is.

NYELVTÖRTÉNETI ADATOK.

„Az ket Samvel könyvei . . .“*

szép-apa. A NySz. csak szótárból (MA.) ismeri. M.-nál két helyen is: „az ú tizenégyedik *szép apia* David“ (429). — „Tizenöt izen valo *szép apia*“ (456).

* L. MNy. XIV. 96, 151.

szer. Acki ég holnapig volt à Libanusba fa uágni, ket holnapig niugot addig házanal, mijs rea került a fzer (265).

szerebből. „A Daudot penig en *fzerettómból* valasztám, hog az en nepemen vralkodo Kiraly legien (287).

tanúztat. „Allaffatoc két embereket . . . es tanultaffatoc es esküffetec meg azokat az Nabot ellen, ilyen hamis vádlással“. Ugyanez KÁROLINÁL: „tanúbizonfágot teygenek ellene“. A czímszót ma *tanúskodtat* vagy rövidebben *tanúztat* igével fejeznök ki.

tartó. „A Cedrus fa, mint ég iegenye bikfa, olyan: de igen sima es tarto fa“. Ma azt mondjuk: *tartós fa*. Részesülőkhez az -s képző a régi nyelvben ritkán járult. A XVI. századból is csak kevés példánk van rá. *Hidegteleő* ember, *ragadó* betegség, *fájó* láb, *harapó* kutya, *rugó* ló, *siető* dolog, *nyúló* bor, *itató* papiros stb. volt a szokásos kifejezés. Még MIKESNÉL is *szopó* gyermek. Vö. NySz.

térni. A NySz. a *tér* igét csupán „venio, eo, se conferre“ értelmzéssel ismeri; a *fér* jelentését nem említi. M.-nál erre is vannak példák: „Egy Kőr olai tót ackora négelt, ackibe . . . ket faak buza tért“ (265). „Egy Korba tért tiz Ephí . . . egy korba tért nég ezer háromfzaz hufz tikmony“ (266). „Ég hinbe tér bele hetuenkét tikmony“ (uo.). „Ackibe két ezer vódór viz tér vala“ (281). Vö. MTsz.

tömpe. Az itt következő nyolcz adat mind ugyanegy tárgyra vonatkozik. 1. „Czinala (Hiram) tiz rez tamazto es labas ofzlopokat. Nég sing vala az hofzla az éggik *tamazto ofzlopnac*, neg fmg vala az fzeleffege is, es három fmg vala à magaffaga“ (279). 2. „*tómpöly*, basis, *tamazto ofzlop*“ (280). 3. „Az éggik *tómpós ofzlopnac* penig neg fzegletin neg kin álo válac valának. Valának penig az neg tarto rez vallak ki óntue az *tómp ofzlopból*“ (280). 4. „Ilyen formán czinala meg az tiz *tómpós vaj talpas ofzlopokat*“. 5. „Es az tiz fördő kadakat helyhezteté éggyenként eggiet eggiet az tiz *tómpós ofzlopnac* az éggikre“ (281). 6. „A neg fzegletin minden *tómpé ofzlopnac* ki allott neg felől“ (281). 7. „Mind a tiz *tómpé ofzlop* à tiz fördő kad feneke volt“ (281). 8. „Es az *tómpé ofzlop* teteiebe fel fmgni magaffagu gömbölyü keregfeg vala“ (281).

Támasztó oszlop, *tómpöly*, *tómpós oszlop*, *tómp oszlop*, *tömpe oszlop* M.-nál mind ugyanegy jelent: egy olyan oszlopot, melynek négy sing a hossza, négy sing a szélessége és három sing a magassága, vagyis 16 négyzetsing a talpa és csak 3 sing a magassága.

De MELIUS nemcsak itt, hanem utóbb is emlegeti ezeket az oszlopokat, ú. m. „A rez *tómpölöket* is uagy támaszokat (ackin az kádac álnac vala) mind ófzue rontác“ (470) „es a giámolokat vaj talpnac valo *tómpöketis*“ (471).

Úgy látszik, M.-nak nagy gyönyörűsége telt benne, hogy egy dolognak (a latin *basis*nak) magyarul annyi nevet adhatott. Somogyi fi és debreczeni prédikátor lévén, két nyelvjárásból hordhatta össze egy ugyanazon szónak különféle alakváltozatait.

egybe-tévdök. „A két oldalaj penig az éggik két felé nilo aitonak vegeij valának à mafik aitonak (es ófzue érnek vala, es egbe teudök vala)“. (170/1).

tribunus. „Rendele tribunufokat (ackic ezer ember előtt iaro hadnagioc voltac)“ (199). — KÁROLI főhadnagynak (291b), HELTAI ezeredesnek mondja (D43).

Trink Orbán! A jó bortermést a néphit Orbán napjával hozza

kapcsolatba, s hogy ez német révén nálunk már a XVI. században is így volt, bizonyítja a czimül irt felemás koczintó szó többszöri előfordulása. A Régi m. Költ. Tára II, 164. l. Szkhárosító a negyvenes évekből:

„Trink Urbán! sokszor részségségben mondják
Bornak bőséjét mert ő tüle várják.“

U. o. IV, 259. l. Ilosvaitól 1578-ból: Orbán tisztességes, jámbor, az trinket elhagyjad.* — M.-nél is megvan egy széljegyzetben: „A kótség dolga olyan: mihelt ű neki bekefege vagon teftebe, azzal ad halat Isteinek, hoğ ezic ifzic, alufzik. *Trink Orban*, termett az szóló. Ezert vefzet ammi orlzagunk“ (262).

ugrálik. „Az David penig tellyes minden ereiuel ammibe le-hete, vğ *ugrálik* es tanzol vala“. — Vö. *lépik*.

uzmi. Mezótúron *uzmi* am. fősvény. MTsz. Erre a szóra eddig csak ez az egy adatunk volt. M.-nál azonban gyakran találkozunk vele: „De nē tutta ű az vzmít, kobollaft, patuart: Ayádekert fenki igyét eł nē fordetotta“ (43). — „Az uzmira es bor inuia io vitezek: de Vra mellől el fut à fileki hadba“ (57). — „Nincz Ilten veletek, ha-nē uzmi, keuely es ireg órdóg veletec“ (75). — *Az uzeti* szerb-horvát igének egyesszámú második személyű parancsoló módja *uzmi* = „fogd, vedd; fogadd el, vedd el“. M.-nál egészen megfelel a latin „*carpe, rape*“-nak.

meg-ül. „Dongo légy, acki megüli az huft, es meg búfzöti“ (367).
tyúk-ültető. „Az io vitezeketis az tik ültető felekē hadnagiok elvefztic“ (349).

verőfény-óra. A mai *nap-órának* (először 1750-ből, Wagn. Phras.) több neve volt a régi magyarban: *árnyék-óra*, *napárnyék-óra* (NySz.) M.-nál: „a falon kijegzett Verőfēn-oraian az árnięc elómennien tiz garadicczal“ (450). — Ez jobb valamennyinél.

elzüllik. L. MNy. XIV. 6.

zsongáta. „Es el budofęc Daviddal à Gatheli Ethai, es mind az ű nepeij, es mind az ű apro *fougatáj*, ackic Ethaiual valanac“ (187). M. eme mondatának megfelelő helyen KÁROLY GÁSPÁRNÁL ezt találjuk: „az ő népe vele égygút, még az *aprók*, valacic ő vele valanac“, a Biblia Hebraicában (Seb. Schmidt, 1740): „et omnes vires ejus, et omnis infans, qui cum eo“, magyar fordításában pedig: „mind az emberei és mind a gyermekek, a kik vele voltak“. — M. *zsongátája* tehát „apró, kis gyermek“-et jelent. De megvan ő nála, ugyanebben a jelentésben, a *zsonga* is: „Mint eg fereg iuhot vğ boczáttiák ki . . . az ő apro *zsonga*** fiokat, es az ő szúlótteij szóknek es tánczolnak“. (Iob. XXI, 11.)*** Ugyanez latinul: „Egredi-untur quasi greges *parvuli* eorum et infantes eorum exultant *lusibus*“.

A *zsongáta* (apró, zsengekorú gyermek) és *zsonga* (ua.) közül csak az utóbbi van meg a NySz.-ban. Sem jelentése, sem hangalakja nem mond ellent annak, hogy ez utóbbit a *zsenge* mélyhangú párjának tekintsük (vö. cseléd, család; csemete, csimota; gömbölyeg, gombolyag; kever, kavár stb.). A kettő között ugyanaz a viszony van, mint a *báb* és *bábita* (CzF.) vagy *bóbita*, *csepe* és *csepēte* vagy *csepēte*, *gomb* és *gombota*, *posza* és *poszáta*, *torta* és *tortáta*, *vak* és

* E két adatot KIRÁLY György szíves figyelmeztetésének köszönöm.

** Sajtóhiba *songa* helyett.

*** Szent Iob Kőnyve, Varadon 1565.

vakota közt (l. Gombocz, Nytud. Közl. 45:120). Úgy látszik, a régi nyelvben volt egy *-ta, -te* (kicsinyítő?) képzőnk, a mely névszókából, alig változtatva a jelentésen, ismét névszókat alkotott. A NySz.-ban levő *zsongáta* = zendicze valószínűleg az erdélyi *jungátának* (PPB.) oláhos kiejtése.

SZILY KÁLMÁN.

ROVÁS.

Durva népiesség. Hogy a nyugatoskodó nyelvrontás ellenére sem veszett ki egészen a régi ép magyar nyelvérzék, annak lépten-nyomon örvendetes jeleire bukkanunk. Azt mondhatni, a régi népies iránynak ma is vannak követői; vannak, a kik a nép nyelvét figyelik, tudják s műveikben kiaknázzák. De van egy nagy, sajnálatos különbség köztük s a népies stílus régi nagy klasszikusai között. E maiak, durvaságaiban is brutális hűséggel ragaszkodnak népi forrásukhoz, míg a régiek nemes ízléssel válogatták ki belőle azt, a mi az irodalmi nyelvet gazdagíthatja. — Így az *Érdekes Újság* f. évi június 6-iki füzetében örömmel olvastam volna itt a harctéren Tersanszky Józsi Jenőnek egy kis regényét (*Ruszka Gyuriék karácsonya*), ha nem találom benne a népnyelv értékes kifejezés-kincse mellett annak teljesen fölösleges, és a művészi hűség szempontjából is czéltalan durvaságait.

Ily törülmetszett, zamatos magyar kifejezések mellett, mint: Ami pár hatost keres, azt azon melegiben . . . elkenyerezi a laci-konyhán. Sokáig ott bokázott a járdán (a hidegtől verte össze a bokáit). 9. . . kétszer is csepp, hogy elé nem rántotta az üveget az ujjashól. 14. S most is hogy akaszzkodik rá egyre (hogy ragaszkodik, húzódik hozzá) uo. — Tudja Marika, hogy ki vagy, ne félj, jónak mondod épen — talált rá fogára az asszony (kapott az alkalmas beszéd tárgyán) uo. Előbb azonban kortyngattak mindahányan 12. — Népies az ismétlés az ilyen esetben: Ez akarja itt olyan nagyon, hogy menjünk, menjünk. 12. stb. — És ezek mellett ott éktelenkednek az efféle durvaságok: . . . nem hallhatott tőle egyebet Gyuri (feleségétől), minthogy álljon belé a nyavalya, részeg dőge . . . 9.* A jó asszony szeme észrevette a lányon, miben lehet az árva ezekkel a részeg disznókkal (szüleivel) 13. Erigy már a nyavalyába, mit mind bujssz rá (mit beczégeted folyton) 14. Verje meg az Isten, gyulázatos disznó (mondja a leány az apjának) 14. De az idegen csak röhögött egyet s szó nélkül kifordult az ajtón. 10. Mialatt Gyuri kajánul röhögött az asztalnál. 11. Annál nagyobb utálattal nézte a feleségét . . . Simogatja egyre a lány hátát, cefet, ronda majma 11. Bezzeg jó dolga van az ilyen cafatnak 14. Akkor is avval a ribanczal ittál uo. (Czefet v. czafat, ribancz: erkölcstelen nő). — Megint sapka! Az istenit neki, ennek a büdös asszonynak, a multkor is nagykendőt hozott. 11. Gyilkos. Zsivány. Gyíiilkos! — üvöltött (az asszony), mint a kutya, mikor veszedelmet érez. 14.

S mintha a példa ragadós lenne, az Erd. Ujs.-nak ugyanabban a számában olvassuk: . . . a dongó zümmögött így . . . : Aztán hirtelen elhallgatott, . . . meggebedve, beledögölve a kinba. 21. (Karinthy. Meütség, hogy itt legalább nem ember, hanem csak — egy dongó dögölt meg.)

* A számok lapszámot jelentenek.